

Examen VWO 2009

tijdvak 2
woensdag 24 juni
13.30 - 16.30 uur

economie 1,2

Dit examen bestaat uit 26 vragen.
Voor dit examen zijn maximaal 58 punten te behalen.
Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring, uitleg of berekening gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring, uitleg of berekening ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Opgave 1

Blik in de toekomst

Het Centraal Planbureau (CPB) heeft met behulp van verschillende scenario's onderzocht hoe de economische toekomst van Nederland er uit zou kunnen zien. De scenario's verschillen van elkaar op het gebied van internationale samenwerking en privatisering van delen van de collectieve sector.

Internationale samenwerking heeft betrekking op het tot stand komen van vrij verkeer van producten en productiefactoren.

Twee van deze scenario's luiden:

scenario 1 (SC1)

Hierbij wordt uitgegaan van een geringe mate van internationale samenwerking en van het uitblijven van privatisering van delen van de collectieve sector.

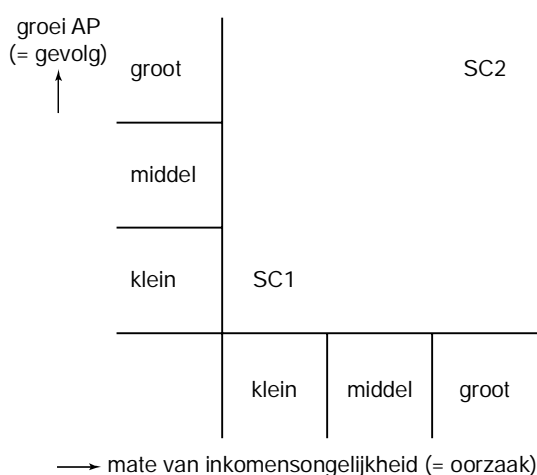
scenario 2 (SC2)

Hierbij wordt uitgegaan van een hoge mate van internationale samenwerking en van privatisering van delen van de collectieve sector.

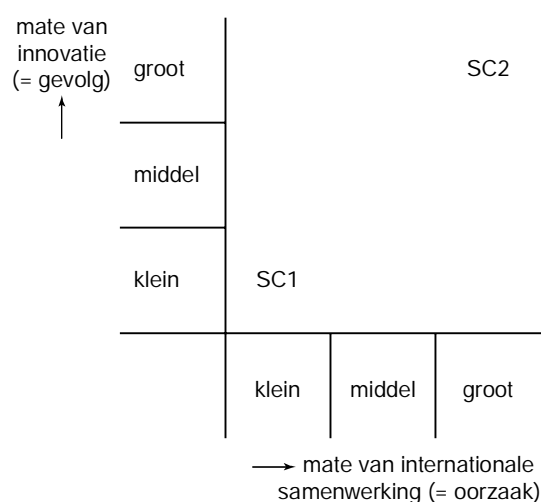
In de onderstaande tabel en figuren wordt een aantal verschillen weergegeven die in de toekomst kunnen optreden bij de twee scenario's.

macro-economische kengetallen in 2040		
(2001 = 100)	scenario 1	scenario 2
arbeidsproductiviteit (AP)	160	224
bruto binnenlands product (bbp)	132	272
bbp per hoofd van de bevolking	133	221
beroepsbevolking (personen)	85	117
collectieve uitgavenquote	121	86

figuur 1

figuur 2

- 2p 1 Geef, op basis van de tabel, een verklaring voor het verband tussen de ontwikkeling van de collectieve uitgavenquote en de daaruit voortvloeiende ontwikkeling van de beroepsbevolking.

2p **2** Zal het werkloosheidspercentage bij het scenario 1 in 2040 hoger of lager zijn dan in 2001? Verklaar het antwoord met behulp van een berekening van het indexcijfer van de werkgelegenheid.

2p **3** Geef een verklaring voor het verband dat blijkt uit figuur 1.

2p **4** Geef een verklaring voor het verband dat blijkt uit figuur 2.

Volgens een econoom is het onderzoek van het CPB sterk gericht op economische groei in enge zin.

Hij stelt hierover: "Indien het CPB gelet had op economische groei in ruime zin zou het verschil tussen de beide scenario's minder groot kunnen zijn."

2p **5** Verklaar de stelling van de econoom.

Opgave 2

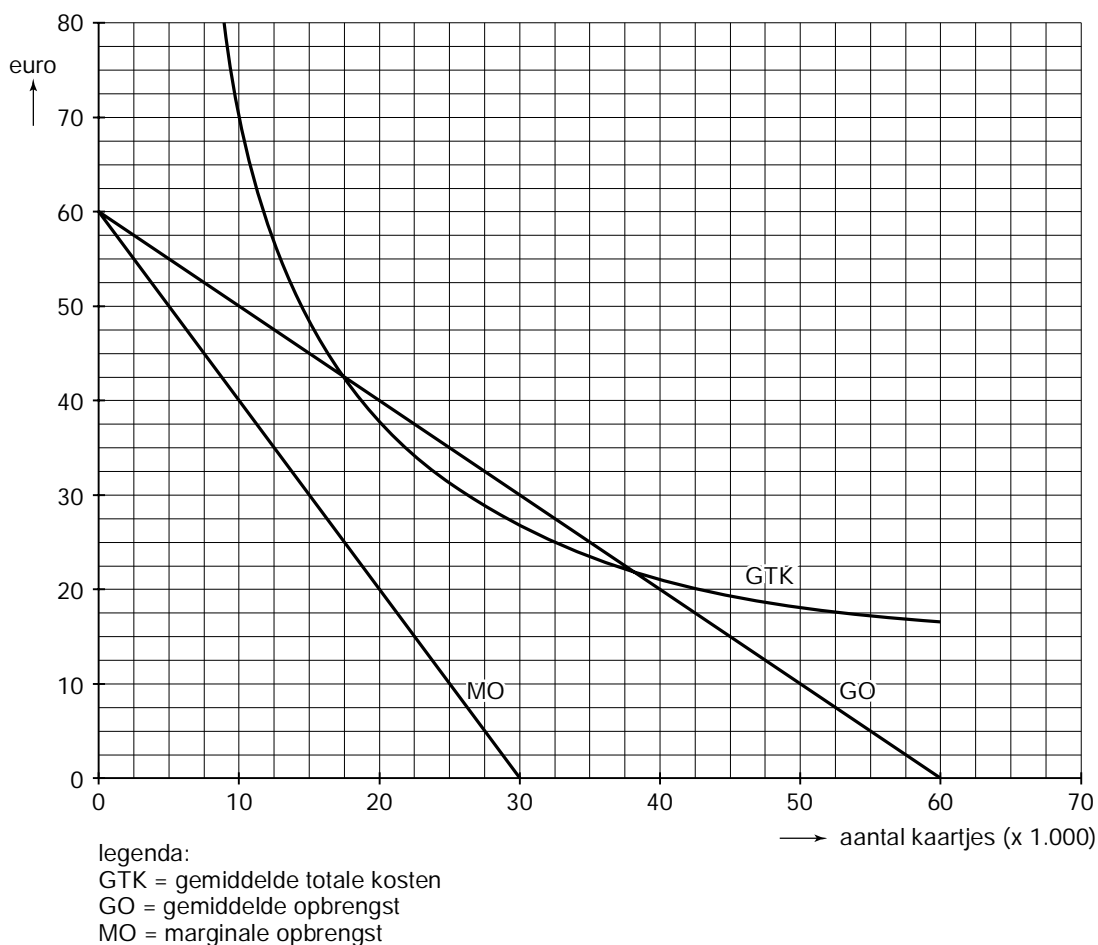
Geel is goud waard

Jaarlijks wordt op de eerste dag na de Tour de France in het plaatsje Roembex een wielervedstrijd voor professionals georganiseerd: de Gele Pijl. Tegen betaling van forse startgelden laten enkele Tourhelden zich bewonderen door de plaatselijke wielersfans.

De organisator van deze wedstrijd is er tot nu toe elk jaar in geslaagd de Tourwinnaar te contracteren. Mede door zijn aanwezigheid werd de editie 2005 van de Gele Pijl een groot succes. Voor deze editie 2005 golden de volgende gegevens.

- De prijs bedraagt € 30 per toegangskaartje.
- De proportioneel variabele kosten bedragen € 5 per toegangskaartje.
- De startgelden voor de wielrenners bedragen € 357.500. Dit is 55% van de totale constante kosten.
- De opbrengst uit tv-rechten en sponsorbijdragen bedraagt € 120.000 en is onafhankelijk van het aantal toegangskaartjes.

Verder is voor 2005 de volgende grafiek gegeven.

Na afloop van de wedstrijd wordt 's avonds een uitgebreide samenvatting van de Gele Pijl op de landelijke tv uitgezonden.

- 2p **6** Geef een argument dat de sponsors zullen gebruiken om hun bijdrage **niet** afhankelijk te maken van het aantal verkochte kaartjes.
- 2p **7** Bereken de totale winst die behaald wordt met de Gele Pijl 2005.
- 2p **8** Hoe blijkt uit de gegevens dat de prijs per toegangskaartje in 2005 **niet** de maximale totale winst opleverde?

In 2006 lukt het de organisator niet de Tourwinnaar aan de start te krijgen. Dit betekent ten opzichte van 2005:

- een dusdanige vermindering van het aantal startende wielrenners dat de **totale constante kosten nu € 435.000 bedragen**;
- een vermindering van de inkomsten uit tv-rechten en sponsorbijdragen;
- een daling van de vraag naar kaartjes;
- dat de overige gegevens niet veranderen.

Op grond van deze gegevens komt de organisatie tot de conclusie dat er 15.000 kaartjes verkocht moeten worden. De opbrengst van de kaartverkoop en van de tv-rechten en sponsorbijdragen is dan juist genoeg om de kosten te dekken.

- 2p **9** Bereken in dit geval de hoogte van de tv-rechten en sponsorbijdragen.

Opgave 3

Hypotheekrenteaftrek; een heilig huisje?

Bij het kopen van een woning sluiten de meeste kopers een hypothecaire lening af. Om het eigen woningbezit betaalbaar te maken, is de rente over de hypothecaire lening aftrekbaar van het bruto-inkomen. Een van de doelen hierbij is het bevorderen van het eigenwoningbezit bij de huishoudens met de laagste inkomens.

Afschaffing van deze fiscale regeling is sinds jaren onderwerp van discussie, omdat onder andere de effectiviteit en de rechtvaardigheid van deze regeling in twijfel wordt getrokken.

De aftrek van de rente op een hypothecaire schuld heeft alleen betrekking op de koopwoning van degene die de hypothecaire schuld heeft.

Het Centraal Bureau voor de Statistiek geeft de volgende cijfers over de hypothecaire schuld.

tabel 1

hypothecaire schuld in % van het bruto binnenlands product

1990	40
1995	50
2000	70
2005	100

tabel 2

hypothecaire schuld en fiscaal voordeel naar huishouden

huishoudens van laag naar hoog inkomen (in %)	gemiddeld inkomen (bruto, in euro)	percentage van de huishoudens dat een hypothecaire schuld heeft	gemiddeld fiscaal voordeel per huishouden (in euro)
25	12.600	10	172
25	25.900	30	1.018
25	41.600	60	1.931
25	74.600	77	3.558

8p **10** Schrijf een betoog over de afschaffing of de handhaving van de regeling voor de aftrekbaarheid van de rente op een hypothecaire schuld. Ga hierbij uit van de situatie zoals blijkt uit de voorgaande informatie.

In het betoog moeten de volgende onderdelen aan de orde komen.

- a Beschrijf de invloed van het instellen van de regeling voor de aftrekbaarheid van de rente op een hypothecaire schuld op de prijsvorming op de markt voor koopwoningen.

- b Kies daarna óf je voor afschaffing óf voor handhaving van de regeling bent. Geef een argument voor de keuze aan de hand van de gevolgen voor drie van de volgende zes aspecten.
  - 1 de personele inkomensverdeling
  - 2 de overheidsfinanciën
  - 3 de vermogenspositie van eigen woningbezitters
  - 4 de conjuncturele situatie
  - 5 de markt voor huurwoningen
  - 6 de effectiviteit van de regeling

Aanwijzingen

De onderdelen van het betoog moeten logisch op elkaar aansluiten.

- Gebruik voor het betoog 150 woorden. Een afwijking van 30 woorden is toegestaan.*

Opgave 4

Met gelijke munt betalen

Tussen 2003 en 2005 was er in het algemeen sprake van een dalende dollarkoers. De Verenigde Staten van Amerika (VS) besteden al jarenlang meer dan ze produceren, met als gevolg een omvangrijk tekort op de lopende rekening van de betalingsbalans van de VS.

Meestal leidt een daling van de wisselkoers tot hogere inflatie in het land waarvan de wisselkoers daalt.

- 2p 11 Leg uit hoe een wisselkoersdaling van de valuta van een land kan leiden tot een hogere inflatie in dat land.

In de VS leidt de dalende dollarkoers niet tot hogere inflatie. Dit heeft te maken met het feit dat het grootste deel van de import van de VS in dollars gefactureerd wordt: dat wil zeggen dat de import van de VS in dollars geprijsd en ook in dollars betaald wordt. Veel exporteurs uit Europa en Japan passen deze dollarprijzen voor hun exportproducten niet of beperkt aan bij een verandering van de wisselkoers van de dollar. Onderstaande tabel illustreert dit.

facturering van import en export en marktaandelen			
	(1) percentage van de import gefactureerd in de valuta van het importerende land	(2) percentage van de export gefactureerd in de valuta van het exporterende land	(3) marktaandeel van het exporterende land (in procenten)
VS	81	92	11,0 ¹⁾
Japan	23	32	2,5
Nederland	43	44	2,1

¹⁾ Het gewogen gemiddelde van de marktaandelen die de VS heeft op de binnenlandse markten van alle landen die producten importeren uit de VS. Op dezelfde manier dienen de percentages voor Japan en Nederland in kolom (3) gelezen te worden.

- 2p 12 Zal een daling van de dollarkoers leiden tot een stijging of een daling van de gemiddelde winstmarge in euro's van Nederlandse exporteurs naar de VS? Verklaar het antwoord op basis van bovenstaande tabel en uitgaande van een gelijkblijvende kostprijs in euro's.
- 2p 13 Verklaar met behulp van kolom (3) waarom de VS in kolom (2) een hoger percentage heeft dan Nederland.

Een econoom is van mening dat er voor Nederlandse exportproducten minder substituten op buitenlandse markten zijn dan voor Japanse exportproducten.

- 2p 14 Leg uit hoe de econoom bovenstaande tabel kan gebruiken om zijn mening te ondersteunen.

Opgave 5

Variatie in succes

Om langdurige werkloosheid te bestrijden, beschikt de Nederlandse overheid over diverse instrumenten. Om de effectiviteit van de instrumenten met elkaar te vergelijken, heeft een onderzoeksbureau drie varianten naast elkaar gezet. Voor de financiering van elke variant is steeds 1 miljard euro beschikbaar.

- 1 Een verlaging van de vier schijftarieven van de inkomstenbelasting.
- 2 Een loonkostensubsidie voor werkgevers die iemand aannemen voor een baan met een brutoloon tussen 100% en 150% van het minimumloon.
- 3 Een extra heffingskorting voor iemand die een baan aanneemt met een brutoloon tussen 100% en 150% van het minimumloon. Hierdoor zal bij een gelijkblijvend brutoloon, het nettoloon hoger zijn.

Het onderzoeksbureau heeft nagegaan wat na twee jaar het effect van de inzet van deze instrumenten is.

	uitgangssituatie ¹⁾	variant 1	variant 2	variant 3
totale werkloosheid (personen)	0	-0,04	-0,07	-0,13
totale werkgelegenheid (personen)	2,00	2,12	2,13	2,22
werkgelegenheid laaggeschoolden (personen)	1,10	1,19	1,46	1,48
loonkosten per werknemer	2,50	2,33	2,32	2,23
volume bruto binnenlands product	2,00	2,14	2,08	2,17

Het betreft hier procentuele veranderingen per jaar.

¹⁾ zonder inzet van een overheidsinstrument tegen langdurige werkloosheid

Variant 2 is in vergelijking met variant 3 minder effectief als het gaat om het verminderen van de totale werkloosheid.

Het onderzoeksbureau doet hierover de volgende uitspraak: "Dit is het gevolg van de koppeling tussen het brutoloon en de hoogte van de uitkering bij werkloosheid."

- 2p **15** Verklaar waarom variant 2 en variant 3 effectiever zijn dan variant 1 in het verhogen van de werkgelegenheid voor laaggeschoolden.
- 2p **16** Verklaar het verschil in loonkostenstijging tussen variant 1 en de uitgangssituatie.
- 2p **17** Leg uit dat volgens de tabel de arbeidsproductiviteit per persoon in variant 2 daalt.
- 2p **18** Toon met een berekening aan dat de loonkosten per eenheid product in variant 1 minder sterk stijgen dan in variant 2.
- 2p **19** Leg de uitspraak van het onderzoeksbureau uit.

Opgave 6

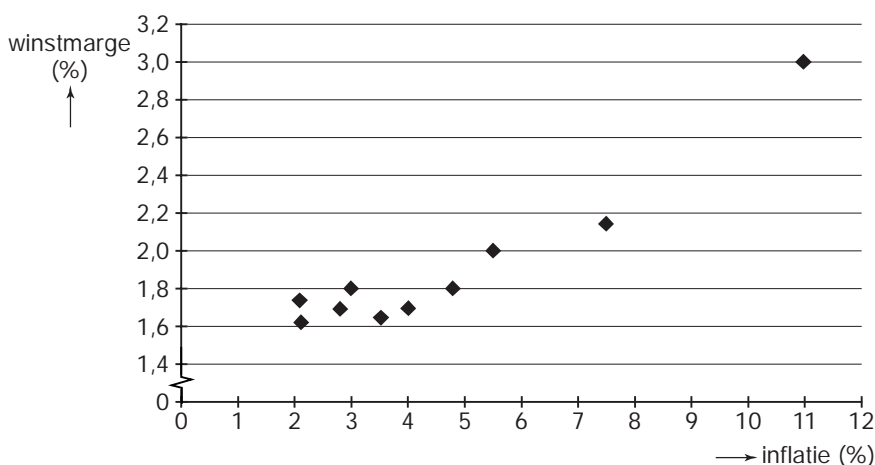
Doet de markt het werk van de centrale bank?

Het beleid van de Europese Centrale Bank (ECB) kan van invloed zijn op de economie. Zo kan de ECB in een situatie van toenemende bestedingsinflatie door rentebeleid proberen de inflatie te matigen.

- 2p **20** Beschrijf de werking van het rentebeleid van de ECB in een situatie van bestedingsinflatie.

Een econoom vraagt zich af of deze manier van ingrijpen nog nodig is in een tijd waarin de (vrije) marktwerking voor goederen en diensten sterk wordt bevorderd. Hij doet onderzoek naar de relatie tussen de mate van marktwerking en inflatie in tien landen. Uit dit onderzoek komt de onderstaande figuur.

winstmarge ¹⁾ en inflatie in tien landen (langjarige gemiddelden per land)

- noot 1 Een gemiddelde voor het totale bedrijfsleven in een land dat gezien wordt als een indicator voor de mate van marktwerking in een land.

Op basis van de figuur luidt de **stelling** van de econoom: “De toename van de marktwerking remt de inflatie.”

De toename van de marktwerking heeft ook andere effecten. Zo zal de prijsflexibiliteit toenemen. Met prijsflexibiliteit bedoelt deze econoom de snelheid waarmee de prijs reageert op veranderingen van vraag en aanbod. Toenemende prijsflexibiliteit kan leiden tot een stijging van de bezettingsgraad in het bedrijfsleven. De **conclusie** van de econoom luidt: “Bij toegenomen prijsflexibiliteit zal een renteverlaging door de ECB minder effectief zijn bij het stimuleren van economische groei.”

- 2p **21** Beschrijf op welke manier de figuur de stelling van de econoom ondersteunt.
- 2p **22** Leg uit dat toegenomen prijsflexibiliteit in een situatie van onderbesteding kan leiden tot een stijging van de bezettingsgraad in het bedrijfsleven.
- 2p **23** Leg de conclusie van de econoom uit.

Opgave 7

Het gebonden schoolboek

Naar aanleiding van klachten van ouders over dure schoolboeken liet de overheid in 2004 een onderzoek instellen naar het functioneren van de markt voor schoolboeken. Op de markt voor schoolboeken is sprake van verticale prijsbinding: de uitgevers bepalen voor elk schoolboek een vaste prijs en de boekverkopers zijn verplicht deze prijs aan de consument in rekening te brengen. Deze prijsbinding maakt het voor uitgevers mogelijk een breed titelaanbod en een hoge kwaliteit van schoolboeken te kunnen blijven garanderen. Dit staat bekend als het argument van de 'interne subsidiëring'.

Uit het onderzoek blijken verder voor de schoolboekenmarkt de volgende kenmerken.

- De grootste drie uitgevers van schoolboeken hebben samen een marktaandeel van 85%.
- Er is sprake van een heterogeen product.
- Er is sprake van een gebonden vraag: scholen schrijven voor welke schoolboeken door ouders / leerlingen gekocht moeten worden.

Mede op grond van dit onderzoek wilde de overheid de vaste boekenprijs afschaffen door een verbod op verticale prijsbinding.

Een docent economie die het onderzoek leest en op de hoogte is van de voorgenomen afschaffing van de vaste boekenprijs, doet hierover de volgende uitspraak.

“Ik denk niet dat de schoolboeken dan veel goedkoper zullen worden, want zolang de bovenstaande kenmerken van de markt voor schoolboekenverkopers niet veranderen, zal de druk op de winstmarge van de uitgevers gering blijven.”

- 2p **24** Leg uit hoe verticale prijsbinding kan bijdragen aan het streven van de uitgevers van schoolboeken om een breed assortiment te garanderen.
- 2p **25** Is de vraag naar schoolboeken, in de situatie zoals beschreven door het onderzoek, prijselastisch of prijsinelastisch?
Verklaar het antwoord met één van de kenmerken van de markt voor schoolboeken.
- 2p **26** Leg de uitspraak van de docent economie uit.